

K Ö Ö A R T Ú R

SZUVERÉNKÉNT, MÉGIS SZÖVETSÉGBEN?

ADALÉKOK A KÖZÉP-EURÓPAI REGIONÁLIS KONCEPCIÓK 19–20. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

KIVONAT: Amikor a napóleoni háborúk után 1815. szeptember 26-án I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és magyar király, valamint III. Frigyes porosz király vezetésével Párizsban megkötötték a Szent Szövetség nevet viselő politikai és katonai szövetség, az Európa sorsát irányító országok azt hitték: hosszútávon konzerválhatóak a 18. századi állapotok államberendezkedést, társadalmi tagozódást, határkérdéseket stb. illetően. A 18–19. század fordulóján megjelent eszmerendszerek (nacionalizmus, liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus) oly mértékben alakították át a társadalmi gondolkodást, a világról alkotott képét az emberiségnek, hogy a korábbi, feudális európai állapotokat lehetetlen volt fenntartani, megőrizni. Ez azonban azt is jelentette, hogy a korábban kevésbé jelentősnek tartott etnikai, nemzetiségi hovatartozás – hisz az egyén társadalmi státuszát a nemesi cím (nem)birtoklása és a vallásfelekezeti hovatartozása határozta meg – fontos tényezővé vált, ami nem csak a közösség történelmi múltjának feltárásában, a nemzet történelmi nagyjainak felkutatásában merült ki, hanem igényt formáltak népek az azonos nyelvet beszélő nemzettestvéreik egy országban való egyesítésére is. E törekvés azokban az olyan európai régiókban, ahol etnikailag vegyes lakosság élt, komoly nehézségeket, konfliktusokat szült.

A közép-európai politikai elitet illetően többségben voltak azok, akik úgy gondolták létrehozhatóak egységes nemzetállamok annak ellenére, hogy etnikailag vegyes a térség. A sikeres kivitelezést különböző intézkedésektől, változtatásoktól várták. A Magyar Királyságban a reformkor nagyjai, példának okáért Kossuth Lajos, a jobbágyfelszabadítástól várták azt, hogy az ország nemzetiségi (ilyenek voltak az oláhok, azaz románok, szerbek, szlovákok ruszinok és még sorolhatnánk) problémái megoldódjanak. Meglátásuk szerint a csonka társadalmat alkotó – azaz nemesi réteg nélküli, majd teljes mértékben a jobbágy-ság soraiba sorolható népelemek – nemzetiségi közösségek, hálából a szabad paraszttá tételükért, lojálissá válnak a magyar államhoz, nem kívánnak majd területi autonómiát, nem akarnak majd kiválni és még talán az önkéntes asszimiláció útjára is lépnek. Mások az erőszakos asszimiláció gondolatát sem tartották ördögtől valónak, hivatkozva a francia forradalomra (1789 és az azt követő évek eseményei), mely nem csak a modern francia nemzet születését eredményezte, hanem a forradalmi események lehetővé tették a franciaországi nemzetiségek megsemmisítését, erőszakos beolvasztását a többségi nemzetbe, mely gyakorlatilag a Francia Királyságot nemzetállammá alakította át.

Keveseknek adatott meg az a kiváltság, hogy Közép-Európa multietnikális jellegéből kiindulva konföderatív állam kialakításának gondolatával foglalkozzanak, vagy regionális együttműködési koncepciók megtervezésén fáradozzanak. De mégis kik voltak azok, akik fejből kipattantak ilyen megoldási lehetőségek és milyen megoldási javaslataik voltak? Ezekből a 19–20. századi tervekben, ötletekben szándékozik tanulmányunk ízelítőt adni, a teljességre törekvés igénye nélkül.

KULCSSZAVAK: Közép-Európa, regionális koncepciók, nemzetállam, szuverenitás, konföderalitás

ARTÚR KÖŐ

SOVEREIGN YET ALLIED? CONTRIBUTIONS TO THE 19TH- 20TH CENTURY HISTORY OF REGIONAL CONCEPTS IN CENTRAL EUROPE

ABSTRACT: Following the Napoleonic Wars, when the political and military alliance known as the Holy Alliance was concluded in Paris on 26 September 1815 under the leadership of the Russian Tsar Alexander I, the Austrian Emperor and Hungarian King Franz I and the Prussian King Frederick III, the countries that controlled the destiny of Europe believed that the 18th -century conditions could be preserved in the long term, as regards the organisation of the state, social organisation, border issues, etc. The ideological systems that emerged at the turn of the 18th and 19th centuries (nationalism, liberalism, conservatism, socialism) transformed social thought and the way humanity saw the world to such an extent that the previous feudal European conditions were impossible to maintain and preserve. This also meant, however, that ethnicity and nationality, which had previously been considered less important, since one's social status was determined by one's (non-)possession of a noble title and one's religious affiliation, became an important factor, not only in the exploration of the community's historical past and the search for the nation's historical greats, but also in the demand of peoples for the unification of their brothers and sisters speaking the same language in a single country. This ambition created serious difficulties and conflicts in European regions with ethnically mixed populations.

Among the political elites in Central Europe, the majority were those who believed that unified nation states could be created despite the ethnically mixed nature of the region. They expected various measures and changes to ensure successful implementation. In the Kingdom of Hungary, the great reformers, such as Lajos Kossuth, hoped that the liberation of the serfs would solve the country's ethnic problems (such as the ethnic Vlachs, i.e. Romanians, the Serbs, Slovaks, Rusyns and so on). In their view, the ethnic communities that formed a truncated society, i.e. devoid of a noble class, and subsequently fully reduced to serfdom, would become loyal to the Hungarian state in gratitude for having been made free peasants, and would not want territorial autonomy, would not seek to secede and might even embark on a path of voluntary assimilation. Others did not even consider the idea of forced assimilation to be diabolical, referring to the French Revolution (1789 and the events of the following years), which not only gave birth to the modern French nation, but the revolutionary events allowed for the annihilation of the nationalities in France, their forced assimilation into the majority nation, which effectively transformed the Kingdom of France into a nation-state.

Few had the privilege of exploring the idea of a confederal state, or of designing regional cooperation concepts, based on the multi-ethnic nature of Central Europe. But who were the people who came up with these ideas and what were their proposals? Our study aims to illustrate of these plans and ideas from the 19th and 20th centuries, without being exhaustive.

KEYWORDS: Central Europe, regional conceptions, national state, sovereignty, confederacy

Amikor a napóleoni háborúk után 1815. szeptember 26-án I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és magyar király, valamint III. Frigyes porosz király vezetésével Párizsban megkötötték a Szent Szövetség nevet viselő politikai és katonai szövetség, az Európa sorsát irányító országok azt hitték: hosszú távon konzer-

válthatók a 18. századi állapotok államberendezkedést, társadalmi tagozódást, határkérdéseket stb. illetően. A 18–19. század fordulóján megjelent eszmerendszerek (nacionalizmus, liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus) oly mértékben alakították át a társadalmi gondolkodást, az emberiség világról alkotott képét, hogy a korábbi, feudális európai állapotokat lehetetlen volt fenntartani, megőrizni. Ez azonban azt is jelentette, hogy a korábban kevésbé jelentősnek tartott etnikai, nemzetiségi hovatartozás – hisz az egyén társadalmi státuszát a nemesi cím (nem)birtoklása és a vallásfelekezeti hovatartozása határozta meg – fontos tényezővé vált, ami nem csak a közösség történelmi múltjának feltárásában, a nemzet történelmi nagyjainak felkutatásában merült ki, hanem igényt formáltak népek az azonos nyelvet beszélő nemzettestvéreik egy országban való egyesítésére is. E törekvés azokban az európai régiókban, ahol etnikailag vegyes lakosság élt, komoly nehézségeket, konfliktusokat szült.

A közép-európai politikai elitet illetően többségben voltak azok, akik úgy gondolták, létrehozhatók egységes nemzetállamok annak ellenére, hogy etnikailag vegyes a térség. A sikeres kivitelezést különböző intézkedésektől, változtatásoktól várták. A Magyar Királyságban a reformkor nagyjai, példának okáért Kossuth Lajos, a jobbágyfelszabadítástól várták azt, hogy az ország nemzetiségi (ilyenek voltak az oláhok, azaz románok, szerbek, szlovákok, ruszinok és még sorolhatnánk) problémái megoldódjanak. Meglátásuk szerint a csonka társadalmat alkotó – azaz nemesi réteg nélküli, majd teljes mértékben a jobbágy-ság soraiba sorolható népelemek – nemzetiségi közösségek, hálából a szabad paraszttá tételükért, lojalissá válnak a magyar államhoz, nem kívánnak majd területi autonómiát, nem akarnak majd kiválni és még talán az önkéntes asszimiláció útjára is lépnek. Mások az erőszakos asszimiláció gondolatát sem tartották ördögtől valónak, hivatkozva a francia forradalomra (1789 és az azt követő évek eseményei), amely nem csak a modern francia nemzet születését eredményezte, hanem a forradalmi események lehetővé tették a franciaországi nemzetiségek megsemmisítését, erőszakos beolvasztását a többségi nemzetbe. Ez a folyamat a Francia Királyságot gyakorlatilag nemzetállammá alakította át.

Keveseknek adatott meg az a kiváltság, hogy Közép-Európa multietnikális jellegéből kiindulva konföderatív állam kialakításának gondolatával foglalkoz-

zék, vagy regionális együttműködési koncepciók megtervezésén fáradozzon. De mégis kik voltak azok, akik fejből kipattantak ilyen megoldási lehetőségek és milyen megoldási javaslatok voltak? Ezekből a 19–20. századi tervekből, ötletekből szándékozik írásunk ízelítőt adni, a teljességre törekvés igénye nélkül.

Adam Czartoryski lengyel diplomata tervei

Adam Czartoryski (1770–1861) a 19. századi diplomáciatörténet egyik prominens és ambivalens alakja, akinek személyét általában a lengyel nemzeti önállóság újrateremtéséért tett erőfeszítésekhez szokták társítani, ugyanakkor a lengyel diplomatát foglalkoztatta Kelet-Európa, Közép-Európa és a Balkán-félsziget jövője is.¹ Czartoryski orosz külügyminisztersége, majd pedig emigrációban töltött évei alatt tervezetek sokaságát dolgozta ki arra vonatkozóan, hogy a felbomlóban lévő konstantinápolyi kormányzat hatalmát hogyan lehetne átalakítani a délkelet-európai régióban úgy, hogy az a nemzeti ügyek támogatása mellett olyan geopolitikai környezetet teremtsen, amelyben az Orosz Birodalom kárpótlást kap, és ezáltal hajlandó lesz elfogadni Kelet-Európában egy önálló lengyel államot.² Czartoryski Balkánról kialakított elképzelése nem tekinthető „klasszikus felosztási tervnek”, hiszen nem számolt az Oszmán Birodalom teljes felbomlásával, de szem előtt tartotta a félsziget népeinek önállósodási törekvéseit és a nemzeti önrendelkezés elvét, ami a kortársak szemében abszolút az újdonság erejével hatott.

A diplomata külpolitikai karrierje egybeesett az első szerb felkelés kezdeti szakaszával és a cári Oroszországnak a napóleoni háborúkban való aktív szerepvállalásának hajnalával. 1803-ban dolgozta ki első jelentős tervezetét *A politikai rendszerről, amit Oroszországnak követnie kell* címmel.³ Koncepciója Európa új és általa ideálisnak tartott, egyensúlyi állapotot biztosító politikai rendjéről a következőképpen nézett ki. Franciaországot a saját természetes határai közé kell visszaszorítani, valamint létre kell hozni egy Olasz Köztársaságot (Piemont, Lombardia és Velence alkotta volna), mely föderalisztikus jelleggel bírna. A német államok

1 Schrek 2023. 85.

2 Uo. 85–86.

3 Uo. 86.

– Ausztria és Poroszország nélkül – föderációba tömörülnének, így elkerülhető lenne azoknak nagyhatalommá válása. A Balkán szláv népeit illetően is föderációs javaslatot sugall a fentiekben említett munkája, egyedül Görögországban látta azt, hogy önálló államot lenne képes alkotni és működőképes volna. Kiemelte, hogy amennyiben az Oszmán Birodalom mégiscsak felbomlana, a cári Oroszországnak kulcsszerepet kell játszania a Balkán térségének újrendezésében.⁴

A lengyel diplomata 1806-ban átfogó tervezetekkel állt ismét elő a Balkánt illetően. A januárban összeállított memorandumának kiindulási pontját az adta, hogy az Adria-térség és a Mediterráneum védelmében Oroszországnak össze kell fognia a legnagyobb tengeri hatalommal, Nagy-Britanniával. A herceg úgy vélte, hogy ismét létre kell hozni egy angol–oros szövetséget és megosztani a feladatokat: Oroszország a dalmát területek és a Dunai Fejedelemségek (Moldva és Havasalföld) védelmével biztosítaná a Nyugat- és a Kelet-Balkánt, Nagy-Britannia pedig a Földközi-tengeren való jelenlétével Egyiptomot.⁵

Második memorandumuma már az előzőhöz képest is sok új elemet tartalmazott. Adam Czartoryski az orosz külpolitika számára a Balkánon önálló cselekvési tervet készített, amiben Oroszország, az előbbiekkal ellentétben, nem támaszkodik egy másik, erős nagyhatalom szövetségére. A francia agresszió elhárítása mellett Szentpétervárnak „(...) kizárólagos befolyást kell teremtenie egész Délkelet-Európában.” Véleménye szerint támogatni kell a balkáni népek önállósodását, s ezáltal fokozni az Oroszország iránti elköteleződésüket. Ami az önállóság mértékét és jellegét illeti, Czartoryski gondolkodásmódja e tekintetben széles spektrumon mozgott. Szerbiának és Montenegrónak kimondottan nagy mozgásteret hagyott volna, amelybe még a kormányzati forma megválasztásának szabadsága is beletartozna. A másik végletet a Dunai Fejedelemségek képezték, ezek teljes egészében az Orosz Birodalomhoz csatlakoznának, az Al-Dunát téve a birodalom új határává. A köztes helyzetre pedig Albánia és Macedónia a példa, az előre meghatározott, oroszbarát monarchikus államforma kialakításával.⁶

4 Uo. 87–88.

5 Uo. 92.

6 Uo. 93.

A harmadik memorandum központi eleme a Nyugat-Balkán és a görög térség volt. Czartoryski úgy vélte, a Franciaország elleni hatékony fellépéshez mindenképpen szükség van Montenegró és Szerbia megnyerésére, valamint két fontos ütközőállam létrejöttére. Az egyik a nyugat-balkáni területek részét fogta volna át Dalmácia, Montenegró, Cattaro és Hercegovina egyesülésével, a másik pedig a Jón-szigetek és peloponnészoszi területek integrációjával megszülető görög állam lett volna elképzelése szerint.⁷

Kossuth Lajos terve: a Dunai Államok Szövetsége (Duna konföderáció)

Kossuth Lajos – azt követően, hogy az 1848–1849-es magyar szabadságharcot cári túlerővel vérbefojtották – az emigrációban levonta a tanulságokat. Arra a következtetésre jutott, hogy a függetlenedési kísérlet kudarcának egyik oka az volt, hogy a nemzetiségeket nem sikerült a magyarok oldalára állítani, a magyar ügynek megnyerni őket. Így korábbi, reformkori álláspontján változtatva egy olyan Duna-menti államszövetség tervével foglalkozott, amelyben a Kárpát-medence, sőt, mi több, a Balkán egyes népei, a szerbek és a románok is megtalálnák helyüket. Eötvös Józsefhez hasonlóan felismerte, hogy a soknemzetiségű Közép-Európában nem lehet már centralizált államot létrehozni, ezért a nemzetiségek igényeit maximálisan figyelembe kell venni. Arról is meg volt már ekkor győződve, hogy a térség kisállamai egyedül életképtelenek.⁸

Kossuth először 1850 júniusában vázolta fel konföderációs elképzeléseit, amikor Teleki Lászlóval és Nicolae Bălcescuval keveredett vitába, de kitért erre az 1851 végén angol nyelven napvilágot látott kütahyai⁹ alkotmánytervezetében is. Klapka György 1855-ben a krími háborúról írott könyvében a nyugati-európai hatalmaknak Lengyelország helyreállítását, egy magyar–délsláv–román konföderáció megteremtését javasolta, amely nagyobb biztositékot nyújtana

7 Uo.

8 Arató–Koller 2015. 42.

9 Kütahya város Törökországban. Kossuth Lajos 1850 nyara és 1851 tavasza között itt élt. Itt született a fent említett alkotmánytervezete is.

Európa számára az orosz veszéllyel szemben, mint Ausztria; 1859 márciusában pedig, a francia háborús diplomácia szolgálatában, egyezményt kötött Alexandru Cuza fejedelemmel, amely az együttműködés végcéljául Magyarország, Szerbia és a két román fejedelemség konföderációját tűzte ki.¹⁰ Kossuth Lajos befolyása 1861 végén, 1862 elején az olasz kormánynál és a titkos ellenállási mozgalom körében gyengülni látszott, Klapkái pedig erősödött. Az olasz kormány így először Klapka Györggyel lépett kapcsolatba, aki 1862. április 15-ei dátummal „*Egy dunai konföderáció programja*” címmel 30 pontból álló tervezetet készített. Ezt követően Canini Márk Antal¹¹ felkereste Kossuthot. Megbeszélésükről Canini emlékeztetőt készített, amelyet Kossuth — hogy Canini balkáni tárgyalásain nagyobb súllyal léphessen fel — május 1-én aláírt, egyben kölcsönösen diszkréciót ígértek egymásnak. Kossuth a tervezettel megismertette (tájékoztatás és nem közlés végett) a *L'Alleanza* szerkesztőjét, Helfy Ignácot, aki azonban május 18-án „*Dunai konföderáció*” címmel, mint Kossuth munkáját közölte az általa aláírt emlékeztetőt. A *L'Alleanza* közlése végül a várttal ellentétes hatással járt: szakításhoz vezetett Klapka és Kossuth között és így végleg szétvetette a Magyar Nemzeti Igazgatóságot.¹² A tervezet mind magyar, mind szerb, illetve román oldalról elutasításba ütközött. Megváltozott a nemzetközi környezet is: az olasz kormány lefújta a tervezett akciót, és III. Napóleon is elejtette az 1863 tavaszára tervezett háborút. Kossuth a terv mögé állt, két hét múlva megjelent „*Felvilágosítások a Dunai Confederatio projektumához*” címmel kimerítő magyarázatot fűzött hozzá, és a magyar oldalról érkező vagy várható ellenvetésekre több levélben is válaszolt.¹³

A Dunai Szövetség (Konföderáció) tervezete szerint a Magyar Királyságnak a Habsburg Birodalom felbomlását követően államszövetségre kell lépnie a függetlenné váló Horvátországgal és Erdéllyel, valamint a török uralom alól felszabaduló Szerbiával és Román (Oláh) Fejedelemségekkel. A föderatív állam

10 Pajkossy 2002. 938.

11 Olasz író, mozgalmár, politikai ügynök. Részt vett az úgynevezett Balkán-konföderáció tervének létrehozásában, amihez Kossuth is hozzájárult.

12 Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc utáni magyar politikai emigráció vezető szerve, emigrációs kormány volt 1859–1860-ban. Tagjai Kossuth, Teleki és Klapka voltak.

13 Pajkossy 2002. 938–939.

gondolata az egyenrangúság elvén és szoros gazdasági együttműködésen alapult. Közös ügyeit (hadügy és külügy) a szövetségi hatóság (kormány) intézte volna. A kormány székhelye időközönként a fővárosok között ott, cserélődött volna. A tagállamok megőrizték volna belső önállóságukat (törvényhozás, igazságszolgáltatás) és kölcsönösen biztosították volna a területükön élő nemzetiségek jogait.

Aurel C. Popovici román nemzetiségi politikus 1906-ban közölt terve

A Román Nemzeti Párt a 20. század elején felhagyott azzal a passzivitással, amely korábban a pártot az országos politikában jellemezte. 1905 elején a pártprogramot is átírva világossá tette mindenki előtt: az erdélyi románság képviselőjének érdekében minden színtéren felveszik a küzdelmet. E változásban az is közrejátszott, hogy a pártvezetésben jelentős személyi változások mentek végbe, gyakorlatilag generációváltás történt. Míg a leköszönő, korábban jelentős befolyással bíró román nemzetiségi politikusok az országos politikai életből való kivonulásukkal igyekeztek a magyar kormányok tevékenységei ellen tiltakozni, az új, fiatalokból álló vezetői gárda a sajtóban is rendszeresen megjelenő, sok esetben országos botrányt kiváltó, a kor modern politikai eszközeire emlékeztető cselekedetek végrehajtásában látták a pártjuk jövőbeli sikerességét. A Román Nemzeti Párt a századfordulón kereste a kapcsolatot, s igyekezett elnyerni az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösének, Ferenc Ferdinándnak a kegyeit. A köztudottan magyarelles, a dualista állam átalakítását erőteljesen fontolgató trónvárományos körűl kialakult „Műhely” felkérésére írta meg munkáját Aurel C. Popovici román politikus, aki 1906-ban az etnikai alapú föderalizálást, mint az egész Monarchia, s azon belül Magyarország és Erdély államjogi rendezésének kívánatos módját, vetette fel.¹⁴ Popovici – mint látható – nem történeti, hanem az etnikai régiókat kívánta az USA tagállamaira is emlékeztető autonómiával ellátni. A magyar állam minden román ajkú lakóját egy külön

¹⁴ Szarka 2016. 6–7.; Kő 2023. 55.

egységbe foglalta volna – külön részt kerekítve ki a székelyeknek –, és tervbe vette, hogy a Román Királyság csatlakozásával, Habsburg-uralom alatt megvalósítható lenne a nagyromán egység. A terv kétségkívül a dinasztia erősítését célozta, így a Műhely munkatársai közé fogadta Popovicit, aki ezután olyannyira rajongott Ferenc Ferdinándért, hogy lakását megtöltötte a trónörökösről készült különböző nagyságú képekkel. Tette mindezt annak ellenére, hogy a föderalizált Nagy-Ausztriára vonatkozó tervét a főherceg soha nem fogadta el teljes egészében, mint ahogy egyetlen neki javasolt programot sem, sőt később az ötlet konzervatív szellemű átdolgozását kérte.

Jászi Oszkár és a Duna-menti Egyesült Államok

Az első világháborút, ahogy a kortársak nevezték „a nagy háborút”, az Osztrák–Magyar Monarchia a vesztesek oldalán fejezte be. A trianoni békediktátum aláírása előtti mintegy utolsó „átalakítási javaslat” Jászi Oszkár nevéhez fűződik. Jászi az 1914-ben megalakult Polgári Radikális Párt elnöke volt, az 1918. október 31-én hatalomra került Károlyi Mihály-kormány tárca nélküli minisztereként vitte a kisebbségi ügyeket. A Trianonhoz vezető úton jelentős szerepet játszó, az egyébként is alkalmatlan és naiv Károlyi-kormányban olyan feladatot kapott Jászi, ami – Bödök Gergely történész idézve – „mission impossible” volt.¹⁵ Tárgyalásai, elképzelései, meggyőzési kísérletei a Magyarországtól elszakadni kívánó nemzetiségi vezetőkkel komikusak voltak már a kortársak szemében is. A „Monarchia jövője” címmel megjelent könyvében foglalta össze elképzeléseit a „kelet-európai Svájcról”, ami alatt az osztrák–magyar állam föderális átalakítását értette. Úgy vélte, ezzel a birodalom átmenthető, és mint jelentős, önálló kulturális-gazdasági régió, sikerrel állhat ellen mind a német, mind az orosz befolyásnak.

Jászi öt államegységet képzelt el a Monarchia felváltására, ami osztrákokat, magyarokat, cseheket, lengyeleket és délszlávokat tömörített volna azonos jo-

15 Bihari 2020.

gok és autonómia alapján. Ez lett volna a Duna-menti Egyesült Államok. Jászi a románsággal nem számolt, Erdélyt magyar fennhatóság alatt tartotta volna, ám egyéb esetekben a történelmi magyar határokat alárendelte volna a nemzetiségi megoszlásnak.¹⁶

Habsburg Ottó konföderációs terve

A legitimisták szemében trónörökösnek számító Habsburg Ottó 1934 és 1938 között többször tárgyalt Kurt Schuschnigg osztrák kancellárral a náci Németország elleni fellépés lehetőségeiről. Miután Hitler körözést adott ki ellene, illetve a náciak megpróbálták meggyilkolni, 1940-ben elhagyta Európát. Az Egyesült Államokba menekült Habsburg Ottó egy, a Németországot a jövőben feltartóztatni képes, demokratizált Habsburg-konföderációról szóló közép-európai terveit Rooseveltnél elnök állítólag érdeklődéssel és szimpátiával hallgatta.¹⁷ Ausztriai Ottó néven, Danubian Reconstruction (Duna-menti újjáépítés) címmel a Foreign Affairs-ben foglalta össze konföderációs elképzeléseit, amelynek lényege, hogy a Habsburg Birodalom – ha nem is volt hibátlan – az első világháború után is életképes lehetett volna, és a második világháború után demokratikus konföderációként újrateremtendő.¹⁸ „Sokan vannak ma, akik (...) vonakodnak visszacsinálni, amit egykor tettek, mert, ahogy mondani szokás 'az órát nem lehet visszaállítani'. De van egy másik bölcsesség is, amely szerint, ha valaki eltéved a sűrűben, menjen vissza oda, ahol letért az ösvényről.” – írta munkájában.¹⁹ Ugyanakkor a föderalizmus „csak akkor segít abban, hogy az 1919-esnél jobb világot teremtsünk, ha van egy erős központi hatalom, amely a kezében tart minden külpolitikával, védelemmel, nemzetközi kereskedelemmel, valutával kapcsolatos döntést. (...) E központi hatalom legyen a nemzetek egyenlőségének legfőbb hordozója (...) Kölcsönvehetnénk az Egyesült Államok alkotmá-

16 Uo.

17 Schweitzer 2013. 80.

18 Uo.

19 Uo.

nyának egyik fő elvét, amely szerint minden tagállam, kicsi és nagy, ugyanannyi hellyel rendelkezik a Szenátusban.” – fogalmazott Habsburg Ottó.²⁰

A II. világháborút követően a romokban heverő, gazdasági nehézségekkel küzdő Nyugat-Európa rádöbbsent arra, hogy az újjáépítéshez kölcsönöket felajánló és adó nagyhatalommal, az USA-val szemben is csak akkor maradhat „súlya”, ha a történelmi ellentéteken, a múlt eseményein felülemelkedve sikerül egy gazdasági együttműködésen alakuló integrációt létrehoznia. A Kelet-Európában megjelenő szovjet veszély is a szoros együttműködésre sarkallt. Ezekből az elgondolásból (is) kiindulva született az Európai Szén- és Acélközösség terve, majd az Európai Gazdasági Közösség, amelyre építve 1992-ben a hollandiai Maastrichtban létrejött az Európai Unió létrehozásáról és a pénzügyi egységről (valutaunió) megteremtéséről szóló szerződés. 1991-ben született a Visegrádi Nyilatkozat is, melyet Václav Havel, a Csehszlovák Köztársaság köztársasági elnöke, Lech Wałęsa, a Lengyel Köztársaság elnöke és Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke írtak alá.²¹ 1993-ban Csehszlovákia kettészakadásával négytagúvá vált a Visegrádi Együttműködés, amelytől a résztvevők azt várták, hogy érdekeiket jobban fogják tudni érvényesíteni a világpolitikában. A V4-ek mindegyik tagállama 2004. május 1-től az Európai Unió tagja lett. A szövetségesek keresése és a szövetségek építése ma is zajlik. Legutóbb Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke arról beszélt, hogy bár nem kíván országa a V4-ből kihátrálni, de lát fantáziát egy magyar–szlovák–osztrák–szerb regionális szövetség létrehozására, ami a „szuverenisták szövetsége” lehetne a jövőben...

20 Uo.

21 Eredetileg Románia is szerepelt volna az együttműködésben, de az országon belüli magyarellenes atrocitások miatt végül Ion Iliescu elnök közölte, hogy mégsem vesznek részt.

IRODALOMJEGYZÉK

- Arató–Koller 2015.** Arató Krisztina – Koller Boglárka: *Európa utazása. Integrációtörténet.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2015.
- Bihari 2020.** Bihari Dániel: Trianon: így vajon egyben maradhatott volna Magyarország? <https://24.hu/tudomany/2020/08/09/trianon100-igy-talan-egyben-maradhatott-volna-magyarorszag/> (letöltés: 2024. 03. 19.)
- Köő 2023.** Köő Artúr: *Román nemzetiségi oktatáspolitikai a XX. század eleji Magyar Királyságban. A Lex Apponyi erdélyi és partiumi vitái előzményei, vitái, következményei.* Doktori értekezés, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2023.
- Pajkossy 2002.** Pajkossy Gábor: Az 1862. évi Duna-Konföderációs tervezet dokumentumai. In: *Századok* 136. évf. (2002) 4. sz. 937–957.
- Schrek–Demeter 2023.** Schrek Katalin – Demeter Gábor: Adam Czartoryski Balkán-koncepciói. In: Demeter Gábor – Schrek Katalin (szerk.): *Az eszmétörténettől a nemzetközi kapcsolatokig.* Ünnepi kötet Bodnár Erzsébet 70. születésnapjára. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen – Budapest, 2023.
- Schweitzer 2013.** Schweitzer András: Edvard Benes, Eckhardt Tibor, Habsburg Ottó, Milan Hodza, Wladyslaw Sikorski konföderációs terve a második világháború idején. In: *Doktorandusz hallgatók I. konferenciája, 2012. május 9.* Eger, Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, 2013. 75–90.
- Szarka 2016.** Szarka László: A háborús paktumtól a keleti Svájc tervezéséig: A nemzetiségi kérdés az első világháború magyar kormányzati politikájában. In: *Eruditio – Educatio* 11. (2016) 4. sz. 19–32.